

הלכה בפרשה

שנה א- גיליון 11

פרשת ויחי - ברכת הבנים

**"וַיְבָרְכֶם בַּיּוֹם הַהוּא לְאִמּוֹר בְּךָ יְבָרְךָ יִשְׂרָאֵל לֵאמֹר יְשִׁמְךָ אֱלֹקִים כְּאֶפְרַיִם
וְכַמְנַשֶּׁה וַיִּשֶׂם אֶת אֶפְרַיִם לְפָנָי מִנַּשֶּׁה" (מזוז כ)**

ברכת הבנים | פירוש 'שלא ברכו בתורה תחילה' | טעם לברכת הבנים דווקא בליל שבת | נשיאת כפיים לזר | ברכה ביד אחת או בשתי ידיים?

ובזה פירש הכת"ס, בך יברך ישראל לאמר ישימך אלוקים כאפרים וכמנשה, וישם את אפרים לפני מנשה, דהנה אפרים היה בבחינת יששכר,

שנתגדל על ברכי יעקב, ומנשה בחינת זבולון, איש על ביתו, ואב מברך את בנו בשני בחינות, שיהיה תורה וגדולה במקום אחד, וכמו שפירשו, הנה מה טוב ומה נעים שבת אחים גם יחד (תהלים קלג), דשבת אחים רומז על יששכר וזבולון, אבל אין גזירת הכתוב, דמי שהוא בבחינת יששכר, צריך להיות עני, ומי שהוא בבחינת זבולון צריך להיות ע"ה, אלא, גם יחד, שיהיו שני הבחינות ביחד, וכן הכוונה בישימך אלוקים כאפרים וכמנשה, שיהיו בבנו שניהם יחד, אבל תנאי אחד יש בזה, שצריך להיות תורתו עיקר, ובזה מסיים הכתוב, וישם

אפרים לפני מנשה - שצריך לדקדק בברכתו, להקדים בחינת אפרים כנ"ל."

ונהגו ישראל לברך את הילדים בליל שבת קודש אחרי התפילה בנוסח זה: "ישימך אלוקים כאפרים וכמנשה. יברכך ה' וישמרך. יאר ה' פניו אליך ויחונך. ישא ה' פניו אליך וישם לך שלום."

1. בפרשת השבוע אנו קוראים: "ויברכם ביום ההוא לאמור בך יברך ישראל לאמר ישימך אלוקים כאפרים וכמנשה."

במדרש ובתרגום יונתן הפסוק נדרש על יום המילה, שבו מברכים את התינוק שיהיה כאפרים וכמנשה, וביאר הכת"ס את סדר הברכה שאפרים קדם למנשה כי אפרים מרמז לתורה ומנשה לפרנסה. ובשו"ת מנחת יצחק (חלק ד קונטרס דברי חפץ) הביא את הדברים וביארם: "ראיתי בשם העוללת אפרים, שפי' מחז"ל, מפני מה אין ת"ח מצוין לצאת מבניהם ת"ח, מפני שלא ברכו בתורה תחילה (נדרים דפ"א), כי האוהב תורה מברך לבנו, תחילה העיקר שיהא ת"ח וצדיק, אך אם אין קמח אין

תורה, לכן אח"כ מברך לבנו שיהיה עשיר, ופרנסתו יהיה ברווח, אבל האינו אוהב תורה, מברך תחילה לבנו, שיהיה עשיר, ואח"כ דרך אגב, מברכו שיהיה ת"ח.

וז"ש ומפני שאין מברכים בתורה תחילה, שאין מברכין לבניהם תחילה בתורה.

א. ברכת הבנים

רבים מבני קהילות האשכנזים, נהגו לברך את בניהם בליל שבת קודש בנוסח: "ישימך אלוקים כאפרים וכמנשה. יברכך ה' וישמרך יאר ה' פניו אליך ויחונך. ישא ה' פניו אליך וישם לך שלום."

ומברכים אחר התפילה כשחוזרים לביתם, לפי "שאז חל השפע וראוי להמשיכו על הילדים ביחוד שאין בכח להמשיך שפע במעשיהם" (לשון היעב"ץ בסידור).

והטעם שמברכים דוקא בליל שבת, לפי שאז פנוים מטרדות היום יום, ויכולים לכוון בברכה מתוך רווח וישוב הדעת (חת"ס)¹.

ותפלה בלא כוונה כקרבן שאינו רצוי ע"כ מברכים ב"ט שהעולם פנויים ומכוונים בתפלתם".

הוא הדין והוא הטעם, אומר החת"ס בשם פירוש המחזור, לברכת הבנים בליל שבת ווי"ט, שנהגו לברך אז מפני שאז הדעת פנויה והברכה תהיה בכוונה.

לגבי מנהג הגר"א בזה יש קצת חוסר בהירות. בסידור הגר"א שהו"ל הגאון רבי נפתלי הערץ הלוי (ח"ב ס"ט פ"ג) הביא את מנהג ישראל לברך את הבנים בליל שבת קודש.

מאיך בספר עליות אליהו (עמ' פ"ג) מסופר על ימיו האחרונים של הגאון וכך מובא שם: "בשנת תקנח ערב יוה"כ לעת ערב קרא לבניו ויאמר האספו אלי ואברך אתכם ויאספו אליו בניו בנותיו ונכדיו וישלח ידו וישא על ראש בנו הרב הגדול החכם ר' אברהם ויברך אותו וישא קולו ויברך כל העומדים שמה נשתוממו אחזתם רעדה הלא דבר הוא אמרו מעודו לא נהג מנהג זה ולא הרהיבו נפשם לשאלו. מחרת יוה"כ והנה הוא חולה

אנושה מחלתו בכל יום גבר המחלה וגם שמחת חג הסוכות נהפך לתוגה וערבה בל שמחה ביום ב' ג' דחוה"מ סוכות והוא תש כח עד מאוד ורבינו עם חולשת גופו התגבר בתשוקה והוסיף אומץ לקיים מצות לולב ואתרוג בעתם בשמחה עצומה שמחת הנפש כמנהגו המה עודנה בכפו אחוזים ויאסוף רגליו ויגוע וימת בשיבה טובה."

המנהג עורר כמה שאלות בפוסקים, בעיקר מסביב לאמירת ברכת כהנים על ידי ישראל ולאופן הברכה- האם להניח יד אחת על ראש המתברך או שתיים?

במקור המנהג וטעמו מצאנו מספר דברים.

בספר יוסף אומץ (מנהגי קהילת פרנקפורט ס"ע) כתב: "מנהג ותיקין לברך בכניסת שבת ויום טוב ובשחרית ביציאתו את בניו וקרוביו... אחר התפילה, לפי שאז בודאי הוא מוכן יותר להמשיך השפע מתוך קדושתו על ידי התפלה".

והמנהג נמשך מאז וכפי שכותב היעב"ץ בסדורו: "מנהגם של ישראל לברך הילדים בליל שבת (אחד האבות ואחד הרבנים) אחר התפילה או בכניסה לבית שאז חל השפע וראוי להמשיכו על הילדים ביחוד שאין בכחם להמשיך שפע במעשיהם".

החת"ס (שו"ת או"ח ס"י כג) נותן טעם אחר למנהג לברך דווקא בליל שבת. בתשובה הוא מבאר את מנהג בני

חו"ל שלא לעלות כהנים לדוכן בכל יום וכותב: "ונ"ל טעם פשוט דנשיאת כפיים כתיב בקרא אחר עבודה וכדילפינן רפ"ב דמגלה מדכתיב וירד מעשות החטאת ויברך את העם, ותפלה במקום עבודה ואין ספק כשאין עבודה רצויה והיא פגול ח"ו גם ברכת כהנים לא תחול על המתברכים אז, והיות בעו"ה כל ימות החול טרודים על המחיה והכלכלה ורוב התפלות בלי כוונה וטרדה מרובה

ב. נוסח הברכה

נוסח הברכה קשה. שהרי מברכים את הבנים בנוסח ברכת כהנים, ואסור לזר לישא כפיו ולברך?

אלא, שמאחר ולא מברכים 'אשר קדשנו בקדושתו של אהרן וצונו לברך', אין ברכת הבנים נחשבת לנשיאת כפיים. ועוד, שאינו מכוון למצות ברכת כהנים. ועוד, שאין האיסור אלא בנשיאת כפיים ואפשר לברך ללא נשיאת כפיים (וע"י להלן ג). ועוד, שאחר שתקנו חכמים ברכת כהנים בתפילה, המברכה שלא בתפילה הרי הוא כמכוון בפירוש לא לשם מצוה?

^א רבה האשכנזי הראשון של יפו

^ב ואפשר שאין סתירה ויש לבאר שמה שהביא בעליות אליהו אין כוונתו לברכת הבנים הנהוגה לברך ליל ש"ק, אלא כוונתו לברכת הבנים המיוחדת שנוהגים לברך את הבנים בערב יו"כ, שבזה לא נהג רבנו הגר"א חוץ משנתו האחרונה

בקדושתו של אהרן וצונו וכו' ואם כן ברור שמותר לברך את הילדים בליל שבת.

אבל ההלכה לא כדברי הפני יהושע, אלא יש איסור לזר לעלות לדוכן גם בבית הכנסת ולא רק במקדש, ולא עוד אלא שבסעיף הראשון בהלכות נשיאת כפיים (או"ח סי' קכח סע' א) פסק רמ"א שאסור לזר לעלות לדוכן לברך את ישראל אפילו אם עולה יחד עם כהנים אחרים ולא לבדו. וממילא הדרא קושיה לדוכתא, כיצד אנו מברכים את הילדים בליל שבת?

הביאור הלכה (סי' קכח ד"ה דזר) העלה את השאלה הזו: "לפ"ז יש לתמוה על מנהג העולם שנוהגין

לברך אחד לחבירו בין שהוא כהן או זר בעת שמלוה אותו בלשון יברכך וגו' ואף דברכה כזו הוא שלא בשעת התפלה וידוע הוא מה שאיתא בירושלמי פ"ד דתענית לא מצינו נשיאת כפים בלא תפלה הלא זהו בודאי רק תקנתא דרבנן דקבעוהו בתפלה ומדאורייתא אינו תלוי בזה כלל תדע דהלא תפלה גופא לרוב הפוסקים הוא דרבנן וא"כ כיון דמדאורייתא יוצא בברכה בעלמא כשמברך אותם אפילו שלא בשעת תפלה וע"ז אמרה התורה אתם ולא זרים האין מותר לזר לברך אחד לחבירו בלשון זה".

והביאור הלכה כותב שלשה תירוצים. הראשון, שממנהג העולם מוכח הדין המפורסם שמצוות צריכות כוונה וכל שלא התכוון לא קיים מצוה, ובענייננו הרי לא התכוין למצוה וממילא שגם לא עבר איסור. השני, לשיטת הב"ח אין איסור אלא בנשיאת כפיים וכשמברך אחד את חברו, לא נושא כפיים. השלישי, מאחר וחכמים תקנו שנשיאת כפיים היא בתפילה, כשמברך לא בשעת תפילה הרי זה במתכוין להדיא שלא לצאת ידי חובה [בדומה לזה מצאנו לגבי קידוש על היין, שהרי מדאורייתא יוצאים בדברים, וכשהתפלל כבר קידש ואם כן אין

2. למעשה, פשט המנהג בכל קהילות אשכנז ועורר בעיקר שאלה אחת מרכזית.

כתוב בגמרא במסכת כתובות שיש איסור עשה לזר לברך את ישראל, ורש"י מסביר שהאיסור נלמד מהפסוק "כה תברכו" – כלומר אתם ולא זרים, וזהו לאו הבא מכלל עשה.

ולכאורה לפי זה קשה מאד להבין כיצד אנו מברכים את הבנים בליל שבת בברכת כהנים? והרי זה איסור עשה?

במסכת שבת (ק"ח ב) הגמרא מביאה את דברי רבי יוסי שאמר על עצמו: "מימי לא עברתי על דברי חברי יודע אני בעצמי שאיני כהן אם אומרים לי חברי עליה לדוכן אני עולה".

והתוס' (שם ד"ה אילו) כתבו: "לא ידע ר"י מה איסור יש בזר העולה לדוכן אם לא משום ברכה לבטלה שלכהנים אמרה תורה לברך את ישראל". ולכאורה תמוה מאד, וכי שחך ר"י גמרא מפורשת במסכת כתובות?

הפני יהושע (כתובות כד ב) מתרץ את התמיהה הזו ומדבריו יצא לנו הסבר גם למנהג לברך את הילדים בברכת כהנים ולא לחשוש לאיסור נשיאת כפיים לזר: "ונראה לענ"ד דלא קשיא מידי דעל כרחק הא דדרשינן כה תברכו ולא לזרים היינו בבית הבחירה דוקא כדאיתא בסוטה (לח ב) דעיקר קרא בבית הבחירה איירי והתם ודאי אסור משום שמברכין בשם המפורש אבל בגבולין דלית לן קרא שפיר הקשה ר"י מה איסור יש בזר דלא יהא אלא קורא בתורה ואי משום ברכה לבטלה מסתמא ר"י לא בירך ברכה שאינה צריכה ואיהו לא קאמר אלא הייתי עולה".

ולפי זה אין איסור לזר אפילו לעלות לדוכן בבית הכנסת כל עוד שאינו מברך אשר קדשנו

ג. הנחת הידיים על הראש

על מנת להנצל מחשש נשיאת כפיים בזר, כתבו חלק מהפוסקים שאין להניח שתי ידיים על ראש המתברך, אלא יד אחת בלבד. וכן דעת האר"י ז"ל, לברך ביד אחת (ימין).

למעשה יש בזה מחלוקת מנהגים, ונהרא נהרא ופשטיה³.

וכן כהנים בברכת כהנים בב' ידים. וכן מצינו במלאכים ליל ע"ש שאמרו ז"ל שמניחין ידיהם על ראשו של אדם כשמברכין אותו. ומה שמצינו ביעקב אבינו ע"ה שברך אפרים ומנשה כל אחד ביד אחת, לא הייתה עינו צרה ח"ו, אלא מפני ההכרח הוצרך לעשות כן, כדי שלא להטיל קנאה ביניהם, מאחר שבאו לפניו בבת אחת לקבל ברכתו... מלבד שבלי ספק יש בו ג"כ טעם על פי הסוד, שלא רצה הקב"ה שיתברכו משתי ידיו (אולי מפני שצפה הקב"ה בירבעם ומה שגרם לגדעון) לפיכך סבב הדבר באופן שיצטרך יעקב לברכם רק ביד אחת מפני השלום כאמור". והוסיף היעב"ץ והעיד שכך היה מנהגו של אביו החכם צבי שהיה מברך בשתי ידיו.

וגם בספר מנהגי החת"ס (החדש פ"ד אות יא) כתוב שהיה מנהגו לברך בשתי ידיים ולא ביד אחת.

ויש להביא מקור בראשונים למנהג זה ממה שכתב בלקט יושר על רבו בעל תרומת הדשן (או"ח עמ' 57) שאחרי ההבדלה היה שופך מעט יין על ידו הימנית ומחכך ידיו זו בזו ואח"כ בירך את בניו "בשתי ידיו על ראשם".

ובשו"ת תשובות והנהגות (ח"ה סי' עב) כתב: "אבל גם בסידור האריז"ל בסדר ליל שבת כתב שאין לברך אלא ביד אחת ובימין, וכיון שכן דעת הגר"א והאריז"ל ראוי לחשוש ולברך כך".

הגיליון מוקדש לעילוי נשמת

מליוני בני עמנו שנרצחו על ידי הנאצים ימ"ש

יום הקדיש הכללי. תשע"ח

תצ"ה

יוציא מי שהתפלל את מי שלא התפלל, שזה חיובו מדאורייתא וזה כבר יצא י"ח דאורייתא ואינו חייב אלא מדרבנן? אלא שמאחר ותקנו חכמים קידוש על היין הרי הוא כמכין בפירוש לא לצאת בקידוש בתפלה וודאי לא יצא ידי חובה- ע' שו"ת חת"ס או"ח סי' טו א].

3. יש דרך נוספת להנצל מהאיסור של ברכת כהנים בזר. בסדור הגר"א (הנ"ל) כתב: "והמברכים מניחים יד אחד על המתברך, ושמעתי בשם הגר"א שאסר לברך בב' ידים לבד מכהן". דברים דומים כתב בתורה תמימה (במדבר פרק ו אות קלא): "ויש להעיר על מה סמכו העולם לברך איש את אחיו בנשיאות כפים על ראש המתברך... ואני שמעתי מאיש אמונים שהגר"א מוילנא ברך את הג"מ ר"ח לנדא מו"ץ דווילנא בשעת חופתו והניח ידו אחת על ראש הגר"ח בשעת הברכה, ושאלוהו על ככה, והשיב, כי לא מצינו ברכה בשתי ידים רק לכהנים במקדש".

ואם כן לשיטת הגר"א הפתרון הוא לברך עם יד אחת על הראש ואז זה לא נחשב לנשיאת כפיים [ויש להעיר שבסדור אזור אליהו כתב שהגר"א ביטל את המנהג לברך את היוצא לדרך בברכת כהנים, ולכאורה ה"ה לברכת הבנים].

אמנם, בסדור בית יעקב של הרב יעב"ץ (שם) כתוב: "ומניחין ב' ידיהם על ראשיהם כמו שמצינו בכל המברכים, כדרך שנהג משה רבינו ע"ה עין יפה כך ראוי למברך לעולם, כי טוב עין הוא יברך".

כתיבה: הרב ינון קליין
ביקורת: הרב גיורא ברנר

להערות / הקדשות (לרפואה או ע"ו) / הרשמה
לרשימת התפוצה
צור קשר: בית מדרש הלכתא bm.hlct@gmail.com
יעקב יונגרייס - 054-9023288

הלכתא

תורה. הלכה. חיים.

כולל הלכה תורת חיים בבעית אסף
ע"ש ר' חיים שורק ז"ל
כולל הלכה רחובות
מכון לפרסומים הלכתיים

